

DVIJE ISTINE

Časopis Upoznaj sebe prvo godište, broj 2/1931

Dr. Klara Dajčeva Župić

Danas postoje dvije istine: jedna koju je izgradila znanost, druga koju čuva religija.

Jedna i druga su u opreci, u neprijateljstvu, i jedna drugu ne priznaje.

Kad bi se tu radilo samo o mišljenjima oko irelevantnih, malovažnih stvari, tad bi se preko te činjenice možda moglo preći tako, da se rekne: „Svakome je slobodno misliti kako hoće, jer mišljenje mora ostati slobodno. I ne smeta što znanost ne priznaje objavu religije, i što se religija ograđuje protiv znanosti“. Ali ta je činjenica postala samostalnom silom, koja prijeti čovjeku, koja razara njegov duševni život, stavljajući već djecu u školi u tragičan položaj; jedni im govore:

- Evo, ovo je istina, da postoji Bog,*
- A drugi im vele, nije istina, Boga nema.*

A ta djeca poodrastu, kad se kao ljudi zaista počnu baviti naukom, tad se tamo susreću s plodom, s duhovnim potomkom, te činjenice o dvema istinama, s tvrdnjom, da se ništa ne može saznati, da je sve relativno i da ima jedna granica saznanja, koju čovek nikad ne će moći da prekorači.

Misao dakle priznaje da je u znanosti izgubila istinu; šta više, ne samo da ju je izgubila, već i tvrdi da istina uopće ne postoji za čovjeka, i time se je odrekla i traženja istine. Misao se postavši granicu „ignorabimusa“ i relativnosti svakog saznanja odrekla istine u onom smislu u kojem ju je tražila u prošlim stolicima. Razumije se, misao se razvija. I onaj koji vjeruje u mogućnost spoznaje istine, može s razvitkom svojih snaga uvidjeti, da nešto što je danas bilo istinom, sutra postaje zabludom koju je netom spoznao. Ali je razlika, priznaje li netko mogućnost prave istine, ili ju uopće zbacuje. Razlika je po prilici takva, kao kad bi netko vjerovao u svoj put, a drugi u svoje bespuće.

Jednoć je ljudima, pa i učenjacima, isto tako bilo stalo do istine o vječnosti, besmrtnosti i Bogu, kao što im je bilo stalo do svake druge filozofske ili znanstvene istine uopće. Bilo je vrijeme kad je čovjeka tištala mora dviju istina, kad su veliki umovi živjeli i umirali oko tog pitanja, i bilo je jedno vrijeme, kad je duševni život Evrope bio obilježen tim pitanjem.

Može se reći da je filozofija 12. i 13. stoljeća ispunjena borbom oko dviju istina. Nehrišćanski, arapski filozofi tvrdili su, da istine nauke nisu istine religije i da istine religije ne mogu biti istine koje bi vrijedile i za nauku.

Za današnjeg je čovjeka važno pogledati u te korjene skepticizma i agnosticizma. I zanimljivo je znati, da taj agnosticizam vuče svoje porijeklo od nehrišćanskih naučenjaka Arapa, kao što je zanimljivo znati o nekom čovjeku, u kojem je narodu proveo svoje djetinjstvo. Hrišćanske filozofske škole 12. i 13. stoljeća smatrale su to učenje zmajskom obmanom, zmijom unutar mišljenja. Smatrale su to jednim impulsom, koji je neprijatelj čovjekovog bića. Prikazali su predstavnika te tvrdnje, arapskog filozofa Averoes-a, kako se grči poput grdne nemani pod petom onoga, koji nauča da ima samo jedna istina. Slika nehotice podsjeća na borbu Gjurgja sa zmajem. I zaista ti su se ljudi osjećali kao neki vitezovi sv. Gjorgja, unatoč tome, što su bili filozofi istančanih pojmova, vitezovi koji mislju ubijaju zmaja. Dvostruka istina činila im se aždajom, koja je po svome biću već tada bila negacija istine, dakle smrt istine.

I na strani nauke, kao i na strani religije ima danas mnogo ljudi, koji tvrde, da se religija i znanost ne mogu spojiti i izmiriti. Bit će za jedne i za druge zanimljivo čuti nešto o načinu, na koji su to pitanje, ma da provizorno, riješili mislioci onoga vremena. Jer ti filozofi 12 i 13-tog stoleća nisu bili naivna djeca, nego možda i stroži logičari od današnjih. Vrijedno je pogledati u duše onih ljudi, koji su se prvi put sastali s tvrdnjom dvostruke istine. Kako su mogli da nađu most između religije, koju danas mnogi učenjaci smatraju zbirom praznovjerica, i nemotiviranih tvrdnja, i između znanosti u kojoj mnogi predstavnici crkve vide razorno oruđe upereno protiv vjere? Mogu li da se izmire priroda i razum ljudski s jedne strane, s tvrdnjama vjere, koja se zasniva na objavi?

Filozofija Averoesa bila se je tek pojavila, ali su mislioci tadanje dobe prozreli opasnost, koja je od nje pretila. I kad bi se stanje duhova na tadanjim filozofskim školama Evrope, htjelo prikazati u slici, tad bi se moglo reći: Ljudi su se kao u nekom strahu zgrnuli oko jednog drugog mislioca, koji je imao pobijediti zmijski impuls arapske filozofije. Taj drugi bio je Toma Akvinski.

A taj je učio da se jaz između mišljenja i objave može premostiti. Po njemu je ljudski razum i sve ono, što je vidljivo kao vanjska priroda, postojalo prije objave. Naš razum na vanjskoj prirodi a posredstvom čula crpi znanje, saznanje istine. A te su istine priprava, uvod u vjeru. Priroda i vjera vezane su Bogom, od kojega su obje potekle. Spoznaja, koja se osniva na utiscima čula može shvatiti svijet. Ali iz neposrednih utisaka izvijaju se pojmovi, nešto idejno, netvarno. A viši razum (danas bi se moglo reći od čulnoga oslobođeno mišljenje), stvara od tih pojmova koji su se rodili na čulnim utiscima, općenite, najviše pojmove - univerzalija. Ti pojmovi sami po sebi nisu odjeljeni od stvari, odjeljeni su samo u našoj svijesti, ali oni sa stvarima sačinjavaju cjelinu. Moglo bi se reći, to su kao neke stvaralačke sile koje

stvaraju vidljivo. Mišljenjem dokučuje se ono nevidljivo iz čega je kamen stao u fizički svijet, što sačinjava biće kamena, stvaralačku ideju njegovu. Univerzalija, ti viši pojmovi koji žive u našoj duši rađaju se, u nama nad onim što nam kao utisak dolazi iz vana. Oni su bili Tomi Aquinskome najniži krug, ivica duhovnog svijeta. Tako je istina misli bila ujedno duhovna realnost. A logično mišljenje smatrao je on atributom božanskim, i zato se (tako je tvrdio) čistom mišlju i ne može doći do neke prave istine, koja bi bila u opreci s religijom. Priroda se može spoznati - ta je tvrdnja bila jedan stup.

Drugi je stup bila tvrdnja, da u objavi ima tajna, koje se razumom ne mogu dokučiti, jer su iznad razuma, ali koje zato nisu protivvrječne razumu. Misao, tako je tvrdio taj komentator Aristotetovih spisa, može spoznati Boga, i krivo uče oni, koji vele da se Bog može shvatiti samo intuitivnim mišljenjem, mističnim uronjavanjem u samoga sebe.

Svejedno je šta današnji čovjek o tim „dokazima“ misli. Svakako su oni svjedočanstvo usrdnosti i ozbiljnosti, kojima su ljudi tada branili istinu.

Jer u tadanje vrijeme ljudima je bilo stalo do istine. A koliko ima danas ljudi, kojima je malo stalo do toga, postoji li Bog ili ne, ima li duše ili nema, je li čovjek vječan ili smrtan duhom. Tada je ljudima bilo stalo do toga, postoji li jedna istina ili postoje li možda dvije, koje su smrt istini uopće.

U toj dvostrukoj istini, ljudi su vidjeli dvoglavu aždaju, neprijatelja čovekovog bića, njegovog duha i njegove duše. Nije li čudnovato, da je taj isti Averoes, koji je prvi raskolio istinu u istinu vjere i istinu nauke, da je taj isti čovjek bio jedan među prvima, koji je tvrdio da čovjeku ne pripada individualna besmrtnost, i da individualni duh umire zajedno s tijelom.

Neću dalje ulaziti u raspru oko skolastičkih pojmova. Bilo mi je stalo do toga, da kao kroz pukotinu osvijetlim ono, što su ljudi doživljeli, kad se je u mišljenju prvi put pojavio agnosticizam, koji danas vlada Evropom.

Kakav je to morao biti utisak u duši tih ljudi, kojima su do tada i priroda i Bog bili realnost, kad se je pojavila tvrdnja da postoje dvije istine, koje mogu biti kontradiktorne, i da čovjek kao takav umire zajedno s tijelom.

I kao u nekoj viziji, oni su vidjeli zmaja, neprijatelja čovječanstva. Do danas je zmija ostala ista, samo ju mi u njezinom biću više ne prepoznajemo.

D-r K. Dajčeva-Župić

Tekst priredio: Mr Đorđe Savić, Pančevo, 2020